

*August Fornmark
Ordförande i Valmansföreningen
1903—1906*

Valmansföreningen en högerorganisation av modern typ

Malmö Nya Valmansförening utgjorde vid sin tillkomst 1903 en av de första lokala högerorganisationerna av modern typ i landet. Föreningen bildades to m ett år före Högerns Riksorganisation, dåvarande Allmänna Valmansförbundet, som kom till stånd i Stockholm 1904. Det var ingen tillfällighet att ordet valman ingick i beteckningen för de sammanslutningar, som vid denna tid började organiseras för högerfolket ute i landet. Samtliga var de från början tänkta som organ, uteslutande för organiserande av politiska och kommunala val, organ som skulle fungera i samband med val till riksdag, lands ting, stadsfullmäktige och kommunalfullmäktige, men organisationen skulle inte ha någon uppgift under mellantiderna. Från början var det knappast tänkt att bland uppgifterna skulle ingå att sköta den fort löpande opinionsbildningen och den politiska skolningen av högerfolket mellan valtillfällena.

Det konstituerande sammanträdet

Den nya sammanslutningen såg dagen vid ett möte den 7 november 1903 på Malmö Industriförenings stora sal. Mötet var väl förberett. Förteckningen över de närvarande vittnar om en talrik och representativ anslutning av stadens dåtida högerfolk. Galjonsfiguren för sam-

manslutningen var dåvarande stadsläkaren August Fornmark, vilken fungerade som ordförande vid det konstituerande sammanträdet och även valdes till föreningens förste ordförande. Vid mötet valdes också den första styrelsen och stadgar antogs.

Vem var August Fornmark? Denne var mångårig stadsläkare i staden, kommunalt verksam, ledamot av stadsfullmäktige 1895—1912 och ordförande i hälsovårdsnämnden och byggnadsnämnden, d v s dåvarande tredje avdelningen av drätselkammaren. Han hade således en betydande position i staden, och dessutom var han bl a mångårig ordförande i Skånska Cement AB:s styrelse. I Valmansföreningens styrelse ingick ytterligare målarmästare A. Antonsson, stadsfiskal N. Aschan, grosshandlare S. Axelsson, v. häradshövding P. Bentz, förrådsförvaltare N. A. Borgström, grosshandlare Cornelius Faxe, friherre Bror Cederström, förtroendemän H. Nilsson, hamnkaptän P. Stenfeldt, rektor P. Hj. Söderbaum, överläkare P. O. Welin samt grosshandlare Nils Winkler. Bland initiativtagarna saknades märkligt nog en sådan förgrundsgestalt i stadens dåtida politiska liv som fil. dr. Carl Herslow, som beklädde ordförandeposten i stadsfullmäktige och var riksdagsman och talman i första kammaren. Inte heller dennes senare efterträdare på ordförandeposten i stadsfullmäktige, lektor Edvard Lindahl, tillhörde kretsen. Båda betecknades som liberala centermän i den tidens mening. Den inflytelserike grosshandlaren Cornelius Faxe ingick inte bland stiftarna men han kom självskriven med i den första styrelsen. Han var ordförande åren 1906—1910. Det finns en förklaring till att Herslow och Lindahl stod utanför. Motsättningarna i tullfrågan, som tidigare splittrat borgerligheten, hade ännu inte helt bragts ur världen och den nya organisationen hade redan i sin programförklaring givit uttryck åt vissa protektionistiska sympatier, medan både Herslow och Lindahl närmast lutade åt frihandeln. Kanske de framsynt inte heller ville bryta broarna mot liberalismen. Stadens ledande borgerliga tidning Sydsvenska Dagbladet Snällposten tycks inte heller ha tagit någon aktiv del i organisationens tillkomst.

Medlemsantalet ökar snabbt

Ett uttryck för att den nya sammanslutningen hade stark förankring bland stadens borgare var att den genast fick stark vind i seglen. Medlemsantalet var redan påföljande år, alltså år 1904, så pass högt som 883. En effektiv värvningskampanj hade uppenbarligen föregått detta

goda resultat. Anteckningslistor till medlemskap hade cirkulerat. Behovet av en slagkraftig politisk organisation framstod även tidsmässigt uppenbarligen som angelägen. 1904 års stadsfullmäktigeval stod för dörren, och arbetarrörelsen klappade hotfullt på portarna. Trots de starka rikspolitiska meningsskiljaktigheterna tilldrog sig de lokala valen stort intresse. Inte minst var detta fallet i Malmö med dess utsatta position i den yttersta politiska stridslinjen. Som ett första synligt livstecken presenterade den nya föreningen omedelbart sitt politiska program, som i vissa stycken alljämt är representativt för en moderat-konservativ samhällssyn.

I fråga om landets politiska angelägenheter ville föreningen bl a verka för

1. hävdande av landets självständighet och neutralitet genom ett be-tryggande försvar,
2. sparsamhet i stadshushållningen så långt den är förenlig med klokhet och rättvisa,
3. uppmuntran och understöd åt landets naturliga näringar, kraftigt befrämjande av alla bemödanden att bearbeta dess näringskällor och förädla dess produkter,
4. unionens befastande på grundval av likställighet i fråga om rättigheter och skyldigheter,
5. en sådan lösning av rösträttsfrågan att allmän och lika rösträtt tillkom varje myndig och välfrejdad man, dock under förutsättning av sådana anordningar att alla samhällsintressen blev i möjligaste mån tillgodosedda.

Det sista stycket av meningens syftade på det förslag till proportionell valmetod, som väckts på konservativt håll och som senare fick namnet Påboda-linjen. Programpunkten vittnade om framsynthet och moderation. Om kvinnlig rösträtt till riksdagen var det likväl ännu så länge inte tal. Det är lätt att i dag ondgöra sig över att de sociala problemen inte berördes med en enda rad. Insikten om dessa problems existens höll emellertid på att växa fram.

Varje medlem hade enligt stadgarna på föreningsmöten en röst. Fyrksystemet hade ingen hemvist i föreningen. Den första styrelsen dominerades av större näringsidkare och högre tjänstemän, uppbländade med ett par hantverkare. Föreningen fick efter hand i sin verksamhet stöd av pressen och från och med 1908 års riksdagsmannaval kom Sydsvenska Dagbladet att officiellt företräda högerens intressen.

De första kampåren

Stadsfullmäktigevalet 1904 ägde rum utan större sensationer. Högerstyret i Malmö kvarstod orubbat. Först vid 1905 års val till andra kammaren gjorde Valmansföreningen sina första politiska erfarenheter. Valet detta år blev en seger för vänstern över praktiskt taget hela landet. Liberala samlingspartiet fick 126 mandat, socialdemokraterna 13, den reducerade stadshögern med namnet Nationella Samlingspartiet 42 mandat och lantmannapartiet 57 mandat. Den samlade vänstern hade alltså ernått en stark majoritet i riksdagens andra kammare — den s k folkvalda kammaren.

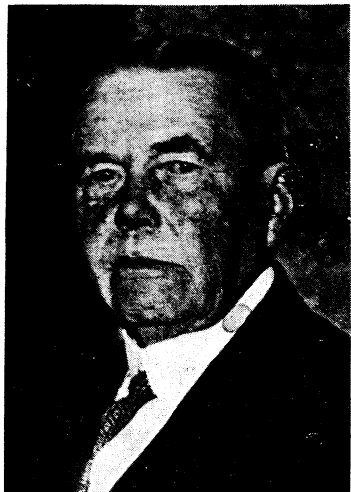
Karl Staaff förordar utvidgad rösträtt med majoritetsval

Ministären Staaff övertog regeringsmakten med deklarerad föresats att lösa rösträttsfrågan enligt av vänstern uppdragna riktlinjer. Målsättningen var att konstitutionellt säkra övergången till ett parlamentariskt statsskick, andrakammarparlamentarism med den personliga kungamakten ställd på avskrivning. Det blev emellertid inte riktigt så som Karl Staaff tänkt sig.

För 1906 års riksdag lade regeringen Staaff fram en proposition om utvidgad rösträtt med majoritetsval till andra kammaren, det senare efter engelsk modell. Propositionen fälldes emellertid av första kammaren med dess starka högerdominans. Som följd härav avgick ministären Staaff och efterföljdes av Arvid Lindmans första ministär.

Arvid Lindman genomför utvidgad rösträtt med proportionell valmetod

Regeringen Lindman sökte finna en lösning, som hade förutsättningar att bryta det massiva motståndet från första kammarens högerflygel och att samtidigt vinna över en del liberaler som ställde sig kritiska till tanken på majoritetsval. Situationen var nämligen den att högermännen i första kammaren inte ville ge upp sitt motstånd med mindre än att garantier gavs mot maktmissbruk och övergrepp från en majoritetsvald andra kammare som befarades komma att bestå av riksdagsmän övervägande från vänsterpartierna. Högern föreslog ”allmän rösträtt med garantier”. Regeringen fann lösningen i den proportionella valmetoden, eftersom denna metod kunde förväntas ge högerminoritet i andra kammaren vilken tillsammans med högermajoriteten i första

Arvid Lindman
Ordförande i Allmänna
Valmansförbundet
1913—1935

kammaren skall kunna fälla utslaget vid de gemensamma voteringarna. På så sätt skulle en spärr skapas mot samhällsomstörtningar. Genom 1908 års valrättsproposition lyckades Arvid Lindman med vad föregångaren Staaff gått bet på, nämligen att vinna riksdagens båda kamrar och därmed riksdagen för ett positivt beslut i rösträttsfrågan. Beslutet ansågs dessutom av den allmänna opinionen vara ett steg i rätt riktning.

Beslutet innebar att rösträttsåldern sänktes från 25 till 24 år. En stark ökning av de röstberättigades antal skedde. Det proportionella valsystemet genomfördes över hela linjen, således även vid val till landsting och stadsfullmäktige. Det talades om dubbelproportionalism, vilken blev en ordning som alltjämt består. En 40-gradig skala infördes för kommunala val, varvid den orimliga fyrkberäkningen försvann. Valbarhetsstrecket för första kammaren i fråga om inkomst och fastighetsinnehav sänktes och arvoden infördes även för ledamöter i nämnda kammare, innebärande viss demokratisering. Kvinnan fick under vissa förutsättningar rösträtt vid kommunala val. Frågan om kvinnans politiska rösträtt ansågs däremot ännu inte mogen för sin lösning. Särskilt bland lantmännen rådde fortfarande vid denna tid motstånd mot kvinnans politiska emancipation. Efter mellankommande val till andra kammaren antogs rösträttsreformen slutgiltigt vid 1909 års riksdag. Detta var enligt grundlagen.

Året 1909 var eljest storstreckens år. Detta var vårt lands största

arbetskonflikt genom tiderna, vilken efterlämnade stor bitterhet i sinena och på borgerligt håll en misstänksamhet mot arbetarrörelsen, som länge satt kvar. Dessa händelser drev borgerligheten till valurnorna vid stadsfullmäktigevalet 1910, och Högern fick behålla majoriteten. Efter 1910 och 1912 års val var styrkeförhållandet i stadsfullmäktige sådant, att högern hade 29 mandat, liberalerna 4 och arbetarpartiet 21, tillsammans 54, hälften valdes vartannat år.

Högern förlorar i 1911 års val

1911 års val till riksdagens andra kammare, som skedde enligt det nya valsättet, blev närmast ett förlustval för Högern. Rösträttsreformens tillskyndare fick alltså ingen tack av väljarna i form av ökade röstsiffror. Högers förluster uppgick till inte mindre än 29 mandat. Det betecknades som det stora jordskredet i dåtida svensk politik. Den utsträckta rösträtten och den utökade väljarkåren gav alltså i stället vänstern framgångar, men en betryggande minoritet av högermän tog likvärdig plats i kammaren. Lindman avgick och Staaffs andra ministär tog vid. Som en följd av övergången till proportionellt valsätt omorganiserades malmöföreningen år 1910. Den 27 april fastställdes nya stadgar och namnet ändrades samtidigt till Malmö Allmänna Valmansförening. Föreningen uppdelades på tre distrikt efter stadens uppdelning i valkretsar.

Inre strider inom föreningen

År 1911 ägde en palatsrevolution rum på det lokala högerplanet, dvs inom Valmansföreningen. Vid årsmötet blev nämligen styrelsen föremål för en amper kritik för sitt handhavande av nomineringen till stadsfullmäktige föregående val. Vid mötet gick stridens vågor höga. Kritiken fick till följd att styrelsens samtliga trettio ledamöter ställde sina platser till förfogande.

Vid valet av ny styrelse omvaldes tio av de gamla, bland dem vice ordföranden Nils Winkler, medan de återstående tjugo med ordföranden Cornelius Faxé i spetsen fick silkesnöret. Ny ordförande blev målaremästare A. Antonsson. Nils Winkler kvarstod som vice ordförande. Det skedda var uppenbarligen en uppgörelse med de gamla makthavarna, de sk fyrtiopundarna, så benämnda efter den 40-gradiga röstskalan. Dessa hade dittills suveränt lett föreningen. Ett annat tidens tecken var att starka krafter gjorde sig gällande för att möjliggöra kvinnornas inträde i det politiska livet.